

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड, राजस्थान, अजमेर
पाठ्यक्रम परीक्षा 2023

विषय : संस्कृत

विषय कोड : 12, ऐच्छिक भाषा

कक्षा : एकादश कक्षा

परीक्षा	समय (घंटे)	प्रश्न-पत्र के लिए अंक	पूर्णांक
सैद्धान्तिक	3.15 होरा:	100	100

क्र. सं.	अधिगम क्षेत्र	अंकभार
1.	पठितावबोधनम्	40
2.	संस्कृत साहित्यस्य इतिहास	10
3.	अपठितावबोधनम्	10
4.	रचनात्मक कार्यम्	10
5.	अनुप्रयुक्त व्याकरणम्	30
	कुल	100

इकाई संख्या	विषयवस्तु	अंकभार
1.	पठितावबोधनम्	40
	प्रथम पाठः – वेदामृतम्	
	द्वितीयः पाठः – ऋतुचित्रणम्	
	तृतीयः पाठः – परोपकाराय सतां विभूतयः	
	चतुर्थः पाठः – मानो हि महतां धनम्	
	पञ्चमः पाठः – सौवर्ण शकटिका	
	षष्ठः पाठः – आहार विचारः	
	सप्तमः पाठः – सन्तति प्रबोधनम्	
	अष्टमः पाठः – दयावीर कथा	
	नवमः पाठः – विज्ञाननौका	
	दशमः पाठः – कन्था माणिक्यम्	
	एकादशः पाठः – ईशः कुत्रास्ति	
	द्वादशः पाठः – गान्धिनः संस्मरणम्	
	त्रयोदशः पाठः – सत्त्वमाहो रजस्तमः	
	चतुर्दशः पाठः – नव द्रव्याणि	

विषय वस्तु-पठितांश-अवबोधनम्**40 अंका**

1. पाठ्यपुस्तकात् गद्यांशस्य हिन्दीभाषायामनुवादः (द्वयोः एकस्य)	5
2. पाठ्यपुस्तकात् नाट्यांशस्य हिन्दीभाषायामनुवादः (द्वयोः एकस्य)	5
3. पाठ्यपुस्तकात् पद्यांशस्य हिन्दीभाषायामनुवादः (द्वयोः एकस्य)	5
4. संस्कृत माध्यमेन प्रश्नोत्तराणि (अष्टषु पंच प्रश्नानाम्)	10
5. पाठ्यपुस्तकात् गद्यांशस्य सप्रसंगसंस्कृतव्याख्या (द्वयोः एकस्य)	5
6. पाठ्यपुस्तकात् नाट्यांशस्य सप्रसंगसंस्कृतव्याख्या (द्वयोः एकस्य)	5
7. पाठ्यपुस्तकात् पद्यांशस्य सप्रसंगसंस्कृतव्याख्या (द्वयोः एकस्य)	5

2. संस्कृत साहित्यस्य इतिहास		10
	(i) पाठ्य पुस्तके संकलितांशानाम् प्रमुख लेखकानाम् संक्षिप्त परिचयः (ii) नाट्य विषयक शब्दावली-परिचयः नान्दी, नेपथ्यम् प्रस्तावना, आत्मगतम् प्रकाशम्, जनान्तिकम्, भरतवाक्यम् । (iii) संस्कृतसाहित्यस्य प्रमुखकाव्यानां परिचयः, वैदिकसाहित्यम्, लौकिकसाहित्यम् ।	

विषयवस्तु (संस्कृतसाहित्यस्य इतिहासः)**10 अंक**

अतिलघूत्तर / लघूत्तरप्रश्नमाध्यमेन संस्कृतसाहित्यस्य परिचयपरीक्षणम्

1. पाठ्यपुस्तके संकलितांशानां प्रमुखलेखकानां संक्षिप्त परिचयः।	3
2. नाट्य विषयक शब्दावली-परिचयः
नान्दी, नेपथ्यम्, प्रस्तावना, आत्मगतम्, प्रकाशम्, जनान्तिकम्
भरतवाक्यम् (प्रदत्त परिभाषासु रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन/
प्रदत्तनाट्यांशं पठित्वा अभिज्ञानमाध्यमेन)	4
3. पाठ्यपुस्तके संकलितांशानां प्रमुखकाव्यानां परिचयः।	3

3. अपठितावबोधनम्		10
	80-100 शब्द परिमितः एकः सरलः अपठित गद्यांशः। संस्कृतसाहित्यपरिचयकं विषयवस्तु स्यात्। प्रश्न वैविध्यम् : (i) एकपदेन उत्तरम् (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरम् (iii) विशेषण-विशेष्य/पर्याय/विलोमादिचयनम् (iv) सर्वनाम स्थान सज्जा प्रयोगः/कतृक्रियापदचयनम् (v) समुचितशीर्षकप्रदानम्	2 3 2 2 1
4. रचनात्मककार्यम्		10
	संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् (i) कस्यचित् ग्रन्थस्य वैशिष्ट्यमधिकृत्य (प्रदत्त संकेताधारितम्)	5

	अनौपचारिकं पत्रम्/प्रार्थना-पत्रम्	5
(ii)	संकेताधारितम् अनुच्छेद लेखनम् (प्रदत्त सहाययेन कमपि कविम् काव्यमधिकृत्य पाठ्य क्रमानुसारेण)	

5. अनुप्रयुक्त व्याकरणम्		30
(1)	वर्णानाम् उच्चारणस्थानम्, प्रयत्नानि	3
(2)	सन्धिः सन्धिकरणम्, सन्धिविच्छेदः	3
(i)	स्वर सन्धिः—दीर्घ, गुण, वृद्धिः, यण, अयादि, पूर्वरूपम्, पररूपम्।	
(ii)	व्यंजन सन्धिः—श्चुत्वम्, ष्टुत्वम्, णत्वविधानम्, षत्वविधानम्, मोऽनुस्वारः पर सवर्णः।	
(iii)	विसर्ग सन्धिः—सत्वम्, उत्त्वम्, रुत्वम्, लोपः।	
(3)	वाक्येषु शब्द प्रयोगाः	5
(i)	अजन्ताः—सर्व, हरि, सखि, रमा, पूर्व, प्रथम, द्वितीय, पितृ स्वसृ, गौ।	
(ii)	हलन्ताः—राजन्, भवत्, विद्वस्, अदस्, तादृश्, दिश्, सरित्, कर्मन्, चेतस्, नवन्, वाच्, पञ्च।	
(4)	वाक्येषु क्रिया प्रयोगः	5
(i)	धातवः—भू (भव्) पठ्, हस्, वच्, लिख्, अस्, पा, कृ, हन्, नृत्, अप्, शक्, ज्ञा, चिन्त्, तेषाम्, समानार्थकाश्च।	
(ii)	आत्मनेपदिनः—सेव्, लभ्, रुच्, मुद्, याच्।	
(iii)	उभयपदिनः—भज्, पच्, नी, ह।	
(5)	पाठ्यांशेषु अधोलिखित प्रत्यययुक्तानि पदानि अधिकृत्यप्रश्नाः—	4
(i)	कृदन्तानि—क्तः, क्तवतु, क्त्वा, तुमुन्, यत्, तव्यत्, अनीयर्, क्तिन्, शतृ, शानच्, तृच्, ण्वुल्, णिनि, अच्।	
(ii)	तद्धितानि—मयट्, तरप्, तमप्, ठक्, इन्, अण्।	
(iii)	स्त्री प्रत्ययाः—टाप्, डीप्।	
(6)	अव्यय-प्रयोगाः—पठितपाठ्यांशेषु अधोलिखितैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानपूर्तिः पुनः, उच्चैः, नीचैः, शनैः, अधः, अद्य, श्व, ह्यः, प्रायः, नूनम्, भूयः, खलु, किल, धिक्, युगपत्, सायम्, चिरम्, ईषत्, तूष्णीम्, सहसा, मिथ्या, पुरा, पठितांशेषु प्रयुक्तानि अन्यानि पदानि च।	4
(7)	विभक्ति प्रयोगाः—उपपदविभक्तयः (द्वितीयातः सप्तमीपर्यन्तम्)	3
(8)	पठितपाठ्यांशेषु सरलसमस्तपदानां विग्रहाः।	3

पुस्तक का नाम : शाश्वती प्रथमो भागः